

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2021.3.29>**С. О. Юлдашев**доктор юридичних наук,
проректор Національного авіаційного університету**С. Ф. Демченко**доктор юридичних наук,
помічник президента Національної академії наук України

ПРО КОНЦЕПЦІЮ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОСВІТИ

Саме сьогодні, коли природні багатства перестають бути основою та запорукою успіху окремих країн у глобальній конкуренції, необхідно сфокусувати увагу на розвитку єдиного по-справжньому невичерпного ресурсу формування кращого майбутнього для всіх та кожного – людського потенціалу, його творчої, креативної частини. В програмних документах, присвячених розвитку освіти в Україні, правильно сформульовано завдання – підвищити її якість. Проте ні законодавство про освіту, ні численні стратегії, місії, по перше, не дають чіткої конструктивної відповіді, що така якість освіти, а по друге – не визначають чітких шляхів забезпечення цієї якості.

Згідно з авторською концепцією управління якістю освіти, під цією якістю слід розуміти якість навчальної інформації, знань

Презюмується достатність розробленої концепції (сукупності основних ідей) для створення інноваційної (унікальної) моделі управління якістю навчального процесу в установах вищої освіти. Презюмується також, що матеріально-енергетичне уречевлення цієї моделі забезпечить її функціонування, прорив у підвищенні якості освіти, наближення країни до інформаційного суспільства, суспільства знань.

Вищезгадана концепція може інтерпретуватися і як можлива альтернатива вирішення найважливішої державної проблеми – прогресуючого економічного та технологічного відставання України в галузі інновацій від високорозвинених держав, з усіма наслідками. Маються на увазі негативні процеси економічного (неотримання можливих інвестицій, міграція частини працездатного населення, що мігрує в інші країни для працевлаштування, в т.ч. «відтік мізків») і політичного (загрози суверенітету, національної безпеки, територіальної цілісності України) характеру.

Ключові слова: якість освіти, вища освіта, концепція управління якістю освіти, компетентнісний підхід, знанієвий підхід, модель управління якістю навчального процесу.

Вступ. Багато країн світу активно реформують свої освітні та педагогічні системи. Зокрема, у США президент країни у реформі освіти пропонує «заново винайти старшу школу»: скоротити прогалину у фінансуванні шкіл для різних категорій населення, а у школах у бідних районах посилити курси за професійними навичками. Планується підвищити вчителям зарплату, запровадити універсальну програму дошкільної освіти для 3-4-річних дітей та дати всім старшокласникам доступ до практичних професійних курсів.

До нової освітньої політики переходить і Індія. Уряд Індії перейменував Міністерство людських ресурсів на Міністерство освіти, а також затвердив Нову Освітню Політику: масштабну реформу, що стосуватиметься індійських

шкіл, коледжів та університетів. Відповідно до реформи до 2030 року планується досягти 100% залучення дітей до початкової та середньої школи; у виборі предметів та викладання всіх предметів використовуватиметься гнучкість; шкільні тести перевірятимуть лише компетентність та проводитимуться двічі на рік; до 5-го класу мовою інструкцій у школі буде рідна мова регіону; планується досягти загальної грамотності у читанні та рахунку; замість оцінок будуть використані картки учнів, щоб звіт про навчальний прогрес дитини був зрозумілішим; Шкільні дні «без портфеля» – не менше 10 днів на рік; учні матимуть змогу здобувати практичні професійні навички або проходити стажування. Водночас для вищої освіти реформа передбачає: до 2035 року досягти, що 50% молоді навча-

тиметься у коледжах чи університетах; уніфікувати вступні іспити до університетів; створити мультидисциплінарне навчання із гнучкістю для вибору предметів тощо.

Велика увага приділяється реформуванню освіти у Китаї. У лютому 2019 р. Китай запропонував середньостроковий та довгостроковий стратегічний план «Китайська освіта. Модернізація 2035». У цьому модернізація сприймається як ядро реформування освіти.

Європа пов'язує реформу освіти з розвитком цифрової грамотності, впровадженням дистанційного, онлайн і змішаного навчання. Європейська Комісія ухвалила цифровий освітній план дій на 2021-2027 роки, загальний для всіх країн-членів ЄС. Його мета – «перезавантажити» освіту відповідно до нових викликів цифрової доби. Крім того, у Європі також планують створити Європейську платформу з обміну якісними сертифікованими навчальними онлайн-програмами та курсами. А для вчителів запускають SELFIE - онлайн-інструмент самостійного оцінювання цифровими навичками.

В Україні реформа освіти здійснюється за такими напрямками, які визнані пріоритетними: доступна та якісна дошкільна освіта; нова українська школа; сучасну професійну освіту; якісну вищу освіту та розвиток освіти дорослих; розвиток науки та інновацій. Загальна мета реформи - перетворити українську освіту на інноваційне середовище, в якому учні та студенти набувають ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності, а вчені мають можливості та ресурси для проведення досліджень, що безпосередньо впливають на соціально-економічний та інноваційний розвиток держави.

Разом з тим вищевикладене може залишитися добрими побажаннями, якщо не будуть запропоновані ідеї реалізації перерахованих напрямків. Такі ідеї сформульовані авторами даного дослідження на матеріалах аналізу вищої освіти в Україні в рамках проекту науково-дослідних робіт, виконаних у Міжрегіональній Академії управління персоналом відповідно до затвердженої теми «Теоретико-методологічні засади становлення української державності та розвитку освіти: політичні, юридичні, економічні та психологічні проблеми» на 2016 – 2020 рр. (Номер державної реєстрації: 018).

Результати дослідження будуть використані на практиці Міністерства освіти і науки України. Ці результати можуть бути корисними і вченим інших країн, особливо при переході до розробки глобальної освіти.

Аналіз досліджень і публікацій. Результати аналізу досліджень і публікацій свідчать про активний розвиток публікацій у сфері розвитку освіти, у т.ч. видання в 2011 році навчального посібника Валеева Р.Г. за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» [1]. З іншого боку, зростає інтерес до питань розробки та реалізації освітніх проектів. Цей напрям представлений розробками Моїсеєва А.М. [2], Л.М. Віткіна, С.М. Лаптева, Т.В. Фінікова, С.М. Піддубної [3], О.І. Шарова [4], Ю.О. Мирошниченко [5], закордонних дослідників (Томас Л. Саати [6]), а також колективними звітами, виконаними під егідою міжнародних : фондів [7].

Виклад основного матеріалу. Загальновизнано, що саме інформація та знання стають домінантами у житті сучасного суспільства, головними продуктами суспільного виробництва. Стрімко зростають інформатизація та роль інформаційних технологій у суспільних та господарських відносинах, управлінні.

Ми виходимо з того, що весь світ розуміє: трансформація сфери освіти відповідно до сучасних викликів неминуча, а нові інформаційні технології, освітні сервіси та платформи, які вже стали драйвером масштабних соціально-економічних змін, мають величезний потенціал застосування у школі (у тому числі й у вищій) і давно вже застосовуються у світі. Показово у цьому плані те, що Міністерство цифрової трансформації України представило бренд «держави у смартфоні».

У світі створюється глобальне інформаційне простір, у якому забезпечується ефективно інформаційне взаємодія людей, їх доступом до світовим інформаційним ресурсам. Для отримання максимального позитивного ефекту від вбудовування нашої національної освіти у глобальні інформаційні ресурси потрібні не лише її інтеграція до європейського та світового простору, а й змістовна модернізація освіти.

Потрібні нові підходи до процесу навчання, яке має будуватися як на сучасних засобах інформатизації, так і на новому якісно іншому змістовному його наповненні. Це не менш, а можливо (порівняно з сучасними засобами інформатизації) і більш важливе для побудови суспільства знань.

Саме сьогодні, коли природні багатства перестають бути основою та запорукою успіху окремих країн у глобальній конкуренції, необхідно сфокусувати увагу на розвиткові єдиного по-справжньому невичерпного ресурсу формування кращого майбутнього для всіх та кож-

ного – людського потенціалу, його творчої, креативної частини.

Особливо це є важливим для України, колись індустріально розвиненої, а тепер розграбованої, економічно відсталої, яка виживає за рахунок зовнішніх запозичень. Прорив в освіті та науці – чи не єдиний шанс уникнути остаточного розвалу та припинення існування.

Аналіз практики найбільш розвинених країн, політико-правових рішень та наукових досліджень свідчить, що головним засобом інноваційного розвитку найчастіше називається наука, удосконалення організації наукової діяльності. Набагато рідше говорять про освіту. Майже ніхто не говорить про спільну дію обох факторів як складових засобів цього переходу, про синергетичний ефект. Тобто, наука та освіта розглядаються як локальні, відокремлені один від одного об'єкти. І щодо функціонування, і щодо реформування. Тому одні чиновники-«реформатори» реформують освіту, інші – займаються реформами у науці. При цьому складається враження, що перші поняття не мають, що роблять другі. І навпаки. Адже висновки, пропозиції, рекомендації, які пропонують одні, не пов'язані з пропозиціями інших, не узгоджені між собою. Єдине сьогодні, що поєднує ці дві сфери в Україні та у низці інших країн колишнього СРСР – це бюрократизм. Під бюрократизмом у разі ми розуміємо, по-перше, формалізм в освітній та науковій сферах, а, по-друге – корупцію. Про масштабність корупції в органах державного управління свідчить провальність проекту створення Національної освітньої електронної платформи. За задумом Міністерства освіти та науки, ця платформа мала запрацювати ще у 2018 році з початком шкільної реформи, але досі існує на папері, а сервери перебувають під арештом за рішенням суду у кримінальному провадженні щодо заподіяння матеріальних збитків державі у розмірі 47,974 млн грн. (Національна освітня електронна платформа для дистанційного навчання - заарештована за рішенням суду // [nv.ua > opinion > distancionnoe-obuchenie-kak-ukrainskie-shkoly-prispos](http://nv.ua/opinion/distancionnoe-obuchenie-kak-ukrainskie-shkoly-prispos)).

Таким чином, гроші було витрачено, а систему потрібно було розробляти з нуля. Адже вона має бути інтегрована з іншими сервісами МОН, про що йдеться і на сайті «Інфореурсу», який є технічним адміністратором Єдиної державної електронної бази з питань освіти.

В програмних документах, присвячених розвитку освіти в Україні, правильно сформульо-

вано завдання – підвищити її ЯКІСТЬ. Проте ні законодавство про освіту, ні численні стратегії, місії, по перше, не дають чіткої конструктивної відповіді, ЩО ТАКА ЯКІСТЬ ОСВІТИ, а по друге – не визначають чітких шляхів забезпечення цієї якості. У той же час масштабно тиражується найулюбленіший предмет бюрократії – КОНТРОЛЬ, його форми, види, структури для реалізації. Прикладом відданості бюрократів цій найулюбленішій функції може бути прийняття закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти» (закон № 392, прийнятий Верховною Радою України 18 грудня 2019 р.). Цей закон також передбачає додаткові різноманітні форми контролю. Це вдосконалення процедури ліцензування освітньої діяльності, надходження навчання, розширення сфери використання зовнішнього незалежного оцінювання тощо.

Щодо якості освіти, то ці питання бюрократи віддали на відкуп «низам» - вузам, викладачам. Було проголошено принцип «університетської автономії», створено нові контролюючі органи, запроваджено нові форми контролю тощо. Але і вузам, і викладачам теж не дуже потрібна дійсна якість в освіті. Вузам цікава університетська автономія лише з погляду самостійного розпорядження фінансами та нічим більше. Для самозбереження вищі навчальні заклади намагаються «зробити свій рейтинг» шляхом заповнення численних паперів, які ніяк не впливають на якість освіти та пережити бюрократичну перевірку. Перевіряючі також не обтяжують себе оцінюванням якості. Тим більше, що нормативно вона невизначена. Перевіряючі можуть лише надати допомогу у заповненні численних форм, запропонованих бюрократами зверху.

Чинним Законом про вищу освіту передбачається, як відомо, створення додаткового розпорядчого та перевіряючого органу у цій сфері - Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Агентство повинно було стати «постійно чинним колегіальним органом, уповноваженим на реалізацію державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти». За задумом, це найпотужніший бюрократичний орган контролю, що перебирає на себе всі контрольні функції Міносвіти та науки. Серед головних завдань Національного агентства – формування вимог до системи забезпечення якості вищої освіти, критеріїв оцінки якості освітньої діяльності, у тому числі наукових здобутків, за якими мають визначатись рейтинги вищих

навчальних закладів вищої освіти України; проведення акредитації освітніх програм, розробка вимог до рівня наукової кваліфікації осіб, які здобувають наукові ступені тощо. Як і передбачено згаданим Законом, розроблено та представлено Стратегію Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти до 2022 р.

Слід зазначати, що низка документів методичного характеру щодо реформування освіти розроблено силами недержавного сектора, громадськими організаціями, в основному, міжнародними. До таких документів можна віднести Дорожню карту реформування вищої освіти України (опубліковано у березні 2018 року). Цей документ було створено в рамках проекту ElibUkr «Сприяння реформам у вищій освіті України з погляду розвитку академічної доброчесності», підтриманого Міжнародним благодійним фондом «Відродження». Наголошується, що зазначені документи спрямовані на підвищення якості освіти, зменшення корупційних ризиків. У той же час чогось особливо оригінального ці документи не несуть. Центральна ідея документа та ж сама – «якість української вищої освіти залежить від реалізації концепції університетської автономії».

Аналіз згаданих та багатьох інших розроблених та прийнятих документів показує, що низка їхніх положень мають загальний, декларативний характер, а отже, також є, по суті, теж бюрократичними. Справді, якщо в небюрократичних системах управління у разі проблеми прагнуть знайти для неї механізми рішення, то в бюрократичних – просто передають вирішення проблеми «на низи», на місця та одночасно створюють структури для контролю її вирішення.

У нашому випадку застосовані такі самі бюрократичні прийоми. Крім функціонуючої Державної служби якості освіти, створено, як зазначалося, вищезгадане Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. І все це підноситься чи не як панацея від усіх бід, прорив у сфері освіти. У регламенті Національного агентства йдеться про «місію із забезпечення якості вищої освіти», «стратегічні цілі» тощо. Проте, як впливає з аналізу, ні автори закону «Про вищу освіту», ні названі бюрократичні структури – не сформулювали навіть чіткого визначення якості освіти. Тим паче відсутні зрозумілі показники її (якості освіти) оцінки, підходи до виміру. І це природно. Які можуть бути показники виміру того, що ще чітко (конструктивно – практично результативно) не визна-

чено, якщо горезвісна якість для контролерів – не оране поле. Що ж тоді міряти?

Тож пропонуємо ми. Водночас зазначимо, що якість освіти – це не самоціль, а лише засіб для досягнення вищих цілей. Коротко скажемо спочатку про них – більш високі цілі. Це:

1) побудова в Україні інформаційного суспільства, суспільства знань. Інакше країна залишається сировинним придатком у «золотого мільярда», а зрештою – нам загрожує розвал і зникнення з карти Землі. Як відомо, вже є сценарій цього. І не один;

2) сталий розвиток, тобто. це екологія, виживання. Скажуть, що з цією метою необхідні насамперед безперервні інновації. Згодні. Але саме їх зможуть забезпечити розвинена наука та якісна освіта. При цьому найбільшого ефекту можна досягти, за умови функціонування (розвитку) цих сфер як взаємопов'язаних складових єдиної системи. На побудову такої системи спрямована нова освітня парадигма, яку ми пропонуємо. У межах цієї парадигми сформульовано визначення якісної (інноваційної) освіти та сформульовано шляхи її створення. Запропоновано конструктивні засоби для оцінки якості освіти. Запропоновано також механізм побудови відповідної управляючої (а не суто контролюючої) системи, що дозволяє нарощувати якість освіти та науки, забезпечує отримання синергетичного ефекту.

Основна ідея авторського підходу, авторської концепції управління освітою полягає у іншому розумінні головного результату освіти. Це не окремі знання, уміння та навички (традиційний «знанієвий» підхід), а здатність та готовність людини до ефективної та продуктивної діяльності у різних соціально-значущих ситуаціях. Це так званий «компетентнісний» підхід. У межах компетентнісного підходу домінуючим є уявлення не просто про «нарощування обсягу» знань, а про набуття різнобічного досвіду діяльності. Як слушно зазначає А.Я. Данилюк у своїй статті «Принципы модернизации педагогического образования», в освіті відбувається послідовна інтеграція знання та свідомості. Це процес не «накладання» знову освоєного змісту освіти на вже існує у свідомості учнів, що призводить до надлишку незатребуваної інформації, а процес переосмислення, рефлексії та корекції існуючих знань.

Актуальність компетентнісного підходу, його на відміну від знанієвого у тому, що:

- освітній результат «компетентність» більшою мірою відповідає спільній меті освіти –

підготовці громадянина, здатного до активної соціальної адаптації, самостійного життєвого вибору, до початку трудової діяльності та продовження професійної освіти, до самоосвіти та самовдосконалення;

- у ньому поєднуються інтелектуальна, навичкова та емоційно-ціннісна складові освіти;

- зміст освіти, у тому числі й стандарти, мають будуватися за критерієм результативності;

- «компетентність» випускника, закладена в освітніх стандартах неминуче спричинить істотне зміна у змісті освіти, а й у способах його освоєння, отже, у організації освітнього процесу загалом.

При компетентнісному підході до освіти змінюється роль самих знань. Знання повністю підпорядковуються вмінням. У зміст навчання включаються ті знання, які необхідні формування умінь. У той самий час, учень повинен за необхідності вміти користуватися різними джерелами інформації для пошуку необхідних йому знань.

Висновки. Завдання цієї публікації – інформувати наукову спільноту, відповідні владні структури про факт отримання результатів дослідження на тему «Розробити концепцію управління якістю освіти». Суть згаданих результатів полягає, як зазначалося раніше, у визначенні якості освіти, якісної освіти (на операційному рівні), формулюванні критеріїв оцінки та засобів підвищення цієї якості на сучасному етапі розвитку інформатизації суспільства, переходу країни до інноваційної економіки.

Згідно з авторською концепцією управління якістю освіти, під цією якістю слід розуміти якість навчальної інформації, знань

Презюмується достатність розробленої концепції (сукупності основних ідей) для створення інноваційної (унікальної) моделі управління якістю навчального процесу в установах вищої освіти. Презюмується також, що матеріально-енергетичне уречевлення цієї моделі забезпечить її функціонування, прорив у підвищенні якості освіти, наближення країни до інформаційного суспільства, суспільства знань.

Вищезгадана концепція може інтерпретуватися і як можлива альтернатива вирішення найважливішої державної проблеми – прогресуючого економічного та технологічного відставання України в галузі інновацій від високорозвинених держав, з усіма наслідками. Маються на увазі негативні процеси економічного

(неотримання можливих інвестицій, міграція частини працездатного населення, що мігрує в інші країни для працевлаштування, в т.ч. «відтік мізків») і політичного (загрози суверенітету, національної безпеки, територіальної цілісності України) характеру.

Ми переконані, що перелічені проблеми мають найвищу складність (практично, не вирішені, як обґрунтовується у проведеному нами дослідженні та в рамках Болонського процесу) та не можуть бути вирішені простими звичними рішеннями: збільшити фінансування в ту чи іншу сферу чи призначити самого, найгеніальнішого, який, нібито, не крастиме. Буде. Природу людську не зміниш. Ми ставимо питання абсолютно по-іншому: пропонується побудова хорошої системи, в умовах якої навіть найзапекліший корупціонер не зможе красти, у всякому разі, регулярно.

У американців та організація управління вважається хорошою, в умовах якої недобросовісний керівник не зможе завдати системі великої шкоди. Така система називається вони системою, не розрахованої на генія організації. Звичайно ж, система не буде гіршою, якщо її очолить геніальна людина.

Базовою методологією дослідження було визначено методологію системного аналізу, проблемно-орієнтований підхід. На цій методології побудовано авторську Концепцію управління якістю освіти, можна сказати, інноваційного проекту управління ім. У процесі застосування вищезгаданої методології реалізовано весь спектр її етапів: виявлення проблем (як різниці між бажаним та фактичним), їх аналіз, діагностика (виявлення причин появи проблем); підготовка альтернатив їх вирішення; методів аналізу та прогнозування, моделювання та структуризації, експертних оцінок та ін.). У рамках методології даного дослідження використано положення загальної теорії систем (ОТС), згідно з якими кожен з об'єктів дослідження (освіта, наука, виробництво) розглядається у вигляді трійки: вхід, вихід та процес. Це дослідження ґрунтується також на розумінні системи як сукупності елементів, яке ввів одеський учений - А.І. Уйомов. Згідно до його визначення, система – це множинність елементів, на якому реалізується відношення, що має задані властивості.

Відповідні результати дослідження, які ми поки що детально не розкриваємо, готуються для захисту авторським, патентним правом.

Список використаної літератури:

1. Валєєв Р.Г. Освітнє право України: навч. посібник / Р.Г. Валєєв. – Луганськ: Луганська правова фундація, 2011. – 287 с.
2. Моисеев А.М. Проектное управление в образовании: учебно-методический комплект материалов для подготовки тьюторов / А.М. Моисеев, О.М. Моисеева. – М.: АПКИП-ПРО, 2007. – 124 с.
3. Побудова систем управління якістю вищих навчальних закладів / Віткін Л.М., Лаптев С.М., Фініков Т.В., Піддубна С.М. – К.: Таксон, 2009. – 564 с.
4. Шаров О.І. Інструментальна підтримка процесів прийняття управлінських рішень в освітніх проектах / О.І. Шаров // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук. пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2011. – № 4(40). – С. 146-153.
5. Мирошниченко Ю.О. Особливості прийняття управлінських рішень відповідно до фаз проектного циклу / Ю.О. Мирошниченко // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2011. – № 4(40). – С. 16- 20.
6. . Саати Томас Л. Принятие решений при зависимостях и обратных связях: Аналитические сети. Пер. с англ. / Саати Томас Л. / Науч. ред. А.В. Андрейчиков, О.Н. Андрейчикова. – М.: Издательство ЛКИ. 2008. – 360 с.
7. Європейський вибір: вікно можливостей. Річний звіт Міжнародного фонду «Відродження» за 2011 рік. – Київ: Міжнародного фонду «Відродження», 2012. – 129 с.

Yuldashev S., Demchenko S. About the concept of education quality management

Today, when natural resources are no longer the basis and key to the success of individual countries in global competition, it is necessary to focus on developing a single truly inexhaustible resource for a better future for everyone - human potential, its creative part. The program documents dedicated to the development of education in Ukraine correctly formulate the task - to improve its quality. However, neither the legislation on education, nor the numerous strategies, missions, firstly, do not give a clear constructive answer that such a quality of education, and secondly - do not define clear ways to ensure this quality.

According to the author's concept of quality management of education, this quality should be understood as the quality of educational information, knowledge

The sufficiency of the developed concept (set of basic ideas) for the creation of an innovative (unique) model of quality management of the educational process in higher education institutions is presumed. It is also presumed that the material and energy realization of this model will ensure its functioning, a breakthrough in improving the quality of education, bringing the country closer to the information society, the knowledge society.

The above concept can be interpreted as a possible alternative to solving the most important state problem - the progressive economic and technological backwardness of Ukraine in the field of innovation from highly developed countries, with all the consequences. This refers to negative processes of economic (lack of possible investment, migration of the working population migrating to other countries for employment, including «brain drain») and political (threats to sovereignty, national security, territorial integrity of Ukraine).

Key words: *quality of education, higher education, concept of education quality management, competence approach, knowledge approach, quality management model of educational process.*